

Arhe XI, 22/2014
UDK 17.023.36 : 111.821
342.71 : 111.821
7.011
Originalni naučni rad
Original Scientific Article

IVA DRAŠKIĆ VIĆANOVIĆ¹
Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu

KULTURNI IDENTITET, NACIONALNI IDENTITET I PROBLEM UKUSA

Sažetak: Tekst istražuje suštinski odnos između nacionalnog i kulturnog identiteta, ukazujući na različite aspekte tog odnosa. Na prvi pogled nacionalni i kulturni identitet izgledaju kao dve suprotstavljene kategorije, kategorije koje se međusobno isključuju. Malo detaljnija analiza, međutim, pokazuje nam da su to dve strane iste medalje, lice i naličje jedne vrednosti. U ovom kontekstu ističe se uloga i značaj ličnog ukusa i kolektivnog, narodnog ukusa kao pokazatelja stanja u određenom društvu.

Ključne reči: kultura, nacija, vrednost, kulturni identitet, nacionalni identitet, ukus

Ako pokušamo da odredimo prirodu i suštinske karakteristike pojmova kulturnog identiteta s jedne strane i nacionalnog identiteta s druge, već na prvom koraku ukazaće nam se jedna bitna protivrečnost koja naoko postoji između ova dva pojma:

Kultura podrazumeva stvaranje opšteljudskih vrednosti i po definiciji je usmerena ka nadnacionalnim, ili da kažemo metanacionalnim ciljevima; u tom smislu kulturu i kulturne vrednosti možemo doživeti kao nešto što se suprotstavlja naciji i nacionalnim vrednostima (što je samo na prvi pogled tako i potpuno je pogrešno, što ću pokušati da dokažem u daljem toku teksta).

Ne postoje, naime, niti mogu da postoje, francuska, nemačka, ili srpska istina i lepota, ili ruska i britanska pravda...² Istina, lepo i dobro su opšteljudske vrednosti, malo je ako kažemo internacionalne, one su nadnacionalne, ili

1 E-mail adresa autorke: ivadraskicvicanovic@gmail.com

2 Ovo je varijacija na lucidnu misao velikana nemačke pravne nauke i filozofije prava, Gustava Radbruha (Gustav Radbruch) koji kaže: „Ne postoji nikakva posebna nemačka istina, lepota ni moralno dobro, kao zadaci kulturnog delovanja“. (Vidi: Radbruch, G., *Filozofija prava*, Nolit, Beograd, 1980, str. 253).

da ponovo iskoristim gore upotrebljenu konstrukciju – metanacionalne, jer ontološki prethode pojmu nacije i prevazilaze ga. U ovom kontekstu, dakle, može nam izgledati da se postojanje, izgrađivanje i formiranje kulturnog identiteta kod jednog naroda kosi sa njegovim nacionalnim identitetom i da mu ide nauštrb. No, kao što rekoh, to je samo na prvi pogled tako i to za pogled netačno usmeren.

Dakle, da vidimo kako uistinu stvari stoje i pokušamo da razmrsimo ne-doumicu:

Sagledajmo problem i sa druge strane: Svi osnovni oblici postojanja i ispoljavanja ljudske kulture – jezik, mit, religija, umetnost... vezani su za određenu naciju, proizlaze iz nacionalnog identiteta naroda i do srži su njime prožeti. Ako posmatramo stvari iz ovog ugla, nameće nam se zaključak dijametralno suprotan prethodnom da se nacionalni i kulturni identitet međusobno potiru i isključuju. Naprotiv, stiče se utisak da su kulturni i nacionalni identitet kategorije ontološki povezane i da jedna bez druge ne mogu. Kulturni identitet se formira i postiže negovanjem i razvijanjem pojedinih (ili svih) oblika ljudske kulture, a kultura se ispoljava i određena je principima nacije – jezik je uvek jezik nekog određenog naroda, mit takođe, religija, doduše, donekle preskače nacionalne granice, ali ipak, svaka religija u svom iskonu nosi obeležja nacionalne zajednice iz koje je prvobitno potekla, a umetnost i kad je najveća i kad dostiže opšteljudsku vrednost (i baš zato što je velika i opšteljudska) nosi pečat nacionalnog identiteta; možda samo nauka i filozofija izmiču obruču nacionalnog, mada se čak i na tom području mogu ponekad otkriti ključne karakteristike nacija od kojih su potekle određene naučne hipoteze i filozofski sistemi.

Međutim, i nacionalni identitet se, sa svoje strane, postiže i formira pomoću kulturnog. I to je ono što je ključno i na šta treba posebno obratiti pažnju. Koji je to narod kroz istoriju postigao iole značajan stepen nacionalnog identiteta, a da nije ispoljio, razvio i potvrdio i svoj kulturni identitet? Antička grčka mitologija, neosporno jedna od najvećih vrednosti svetskog kulturnog nasleđa, sva je natopljena specifičnim narodnim duhom starih Grka, a ta činjenica ne samo što joj ne umanjuje vrednost, nego je, naprotiv, uvećava. Kulturni i nacionalni identitet se u velikim delima ljudske kulture prožimaju i dopunjuju, stvarajući skladnu celinu. U ovom kontekstu se upravo može govoriti o harmoniji tih suprotnosti, ili preciznije, na prvi pogled suprotstavljenih vrednosti. Velike svetske književnosti takođe, ruska, francuska, britanska, italijanska, španska... odišu svojim specifičnim nacionalnim svojstvima i jesu bitno nacionalne, ali

postizu, pritom, i nivo opšteljudskog, svevažećeg, postizu dakle nivo vrhunske, paradigmatike, svetske vrednosti – nadnacionalne i metanacionalne. I značajne slikarske škole – italijanska, flamanska, holandska, španska... nose pečat nacije koja ih je iznedrila, uočljiv pečat nacionalnog identiteta, a ujedno, uprkos tome ili baš zbog toga, ostaju i najviši izraz kulturnog identiteta svog naroda. A kulturni identitet, kao što smo napomenuli, po definiciji transcendiraju granice i okvire što ih postavlja nacija.

Dilema koja nam se ukazala pri samom pristupu problemu odnosa nacionalnog i kulturnog identiteta – da li su to pojmovi koji se međusobno potiru i isključuju, ili dva komplementarna entiteta koji čine harmoničnu celinu (kad je čine i ako je čine!), kao da se razrešava u korist teze da su nacionalni i kulturni identitet dve strane jedne medalje i da jedno bez drugog ne mogu ni da egzistiraju, ni da se razvijaju i postignu bilo kakav vrednosni nivo.

Međutim, istorija nam pokazuje da ipak postoje vremena i situacije kada nacionalni i kulturni identitet idu nauštrb jedan drugom i pokazuju se kao neprirodna zajednica koja teži međusobnoj destrukciji.

Gustav Radbruch, bez svake sumnje jedan od najznačajnijih savremenih teoretičara prava, u svojoj *Filozofiji prava* kaže:

„Kulturna nacija i nacionalna kultura nisu ideje svrhe. Kao ni lična osobenost, tako ni nacionalna obojenost ne smeju biti čak ni sporedne ideje kulturnog rada. Onaj ko ne traži stvar nego ono što je njegovo, jalovi izraz individualne ili nacionalne osobenosti, taj će promašiti stvar a neće dospeti do ličnosti ili do nacije. Kao i ličnost tako i nacija spada u one vrednosti koje čovek postiže ako ne teži za njima – samo predajući se stvari i zaboravljajući sebe. Znak je nezrele i slabe nacionalne svesti, ali ne i lek protiv toga, kad čovek u svim svojim manifestacijama teži za nacionalnim karakterom.“³

Naime, postoje momenti u istoriji kada pojedini narodi imaju potrebu da po svaku cenu ispolje svoj (vrlo često nedovoljno sazreli, ili nedovoljno osvešćeni) nacionalni identitet, dokažu drugima da on postoji, ili ga čak i nameću kao vrhunsku ili jedinu pravu vrednost. Ova pojava često poprima oblik kolektivne neuroze (može biti izazvana različitim uzrocima, ali to nam ne spada u okvir teme, pa se tim uzrocima i kritikom, ili eventualnim opravdanjem ove pojave nećemo baviti).

Kako sjajno primećuje Radbruch, to je upravo znak „nezrele ili slabe nacionalne svesti“, ta potreba da se na silu i po svaku cenu ispolji. Analogno

3 Radbruch, G., *Filozofija prava*, str. 253.

tome, znak je slabog ili nezrelog ličnog identiteta potreba da se on na silu, po svaku cenu i hronično ispoljava i dokazuje. Sa ovim fenomenom se srećemo u svakodnevnom životu, a gledajući sa aspekta hronologije jednog ljudskog veka, to je karakteristika perioda rane mladosti, početka sazrevanja u ranoj mladosti, onoga što mi danas nazivamo pubertetom, što značajni holandski kulturolog Johan Huizinga⁴ (Johan Huizinga) naziva *puerilnim*, koristeći latinski termin za pubertetliju (ni dečak ni mladić) – *puer*. Puerilna je upravo težnja za stalnim isticanjem individualnih osobenosti.

Dakle slaba ili još nedovoljno zrela nacionalna svest, upravo tvrdo insistira na svojoj nacionalnoj karakteristici.

Da se zadržimo za trenutak na ovom briljantnom zapažanju Gustava Radbruha i razradimo ga malo: Ako stvaramo nešto što pripada oblasti kulture (umetničko delo, naučnu teoriju, filozofski esej, ili nešto četvrto) imajući svesnu nameru da postignemo nacionalnu osobenost i obojenost – od našeg posla neće biti ništa; namerno, hotimično stremljenje ka nacionalnoj dimenziji stvari delovaće destruktivno na kulturnu i uništiće je. Proizvod koji nastane iz ove vrste produkcije biće sve drugo pre nego kulturna vrednost i izraz kulturnog identiteta. Ali – i to je ključno – neće biti ni nacionalna vrednost, ni izraz nacionalnog identiteta.

Gorepomenutu analognu situaciju u svakodnevnom životu, ilustruje citirana Radbruhova inteligentna opaska: „... ličnost... spada u one vrednosti koje čovek postiže ako ne teži za njima – samo predajući se stvari i zaboravljajući sebe.“ Ko svesno želi da bude ličnost po svaku cenu i insistira na tome, izgubiće potpuno svoj lični identitet.

Sličan mehanizam se aktivira kada pri pokušaju stvaranja umetničkog dela imamo svesnu nameru da postignemo originalnost; hotimična, isforsirana originalnost biće destruktivna, kao i hotimična, isforsirana nacionalna osobenost i uništiće umetničku vrednost dela (bez razlike šta je u pitanju: slikarstvo, književnost, dramska umetnost...). Isto tako, ako je moralna pouka ili bilo koji modus nametanja određene ideje prateća namera stvaranja umetničkog dela, ako se hotimice želi istaći ili nametnuti etički, ideološki, politički... sadržaj, umetnička vrednost će izostati, jer ona, kao i sve vrednosti, odnosno entiteti koji su svrhe sami sebi, a ne sredstva za nešto drugo, ne trpi spoljašnju prisilu. Pod bilo kojom vrstom pritiska, zloupotrebe (čak ne mora biti zloupotreba, nego prosto upotreba) kulturna vrednost, diskretna kao i svaka prava vrednost, povlači se i nestaje. Pokušaj instrumentalizacije uništava je u potpunosti. To je velika istina sokratsko-platonske filozofske misli.

4 Vidi: Huizinga, J., *Homo ludens*, Matica hrvatska, Zagreb, 1977.

Pored toga, vrednost kao takva ima svojstvo da se ne može postići ako direktno za njom posegnemo. Činjenica je našeg svakodnevnog iskustva da se sreća, jedna od vrhunskih vitalnih vrednosti, ne postiže i ne može dostići ako čovek svesno teži za njom. Sreća se dohvata *en passant*, kada čovek zaboravi sebe i svoje prohteve i prepusti se životu samom. Sreća se dohvata sa lakom, ili se ne dohvata nikako; grčeviti napor udaljiće nam je do nedostižnog.

Sve vrednosti imaju istu ovu osobinu; kulturne i nacionalne ne manje od ostalih. Dakle, stvaranje u oblasti kulture praćeno svesnom namerom da se postigne nacionalna vrednost i ispolji nacionalni identitet, biće potpuni promašaj u svakom pogledu. Ne samo što neće biti kulturna vrednost, nego neće biti ni nacionalna – neće biti vrednost uopšte. Želja da postignemo, utvrdimo i istaknemo svoj nacionalni identitet, pored heterodestrukcije, ispoljiće i autodestrukciju, uništiće sebe samu. „Nacionalna svest je uvek bila najjača onda kada je neka nacija verovala da je upravo ona pozvana da obavi misiju neke nadnacionalne ideje“, kaže Gustav Radbruch. „To je struktura nacionalne svesti: svest jednog naroda da je on nosilac neke vrednosti čovečanstva, da je on narod čovečanstva... Stvarati ljudske vrednosti, a ne s ogledalom u ruci posebnu nacionalnu kulturu i prepustiti potonjim generacijama da u materijalnoj vrednosti prepoznaju još i rukopis nacionalnog karaktera: jedino to je svojstvenost samosvesnog naroda“.⁵

Dijalektika odnosa nacionalnog i kulturnog identiteta razotkriva nam se u punom sjaju: Promovišući nadnacionalne, opšteljudske vrednosti, određeni narod postaje istinski nosilac kulturnih vrednosti, ali u istom hodu, ne posežući za tim, uspostavlja i dokazuje i svoj nacionalni identitet u najplemenitijem smislu reči. Kulturni identitet u neku ruku funkcioniše kao nosilac nacionalnog.

Međutim, specifičan, suptilan međusobni odnos kulturnog i nacionalnog identiteta ima i drugi aspekt: nacionalni identitet takođe ima funkciju nosioca kulturnog identiteta, jer nijedna opšteljudska kulturna vrednost nije nastala bez svog posebnog nacionalnog obojenja, „bez rukopisa nacionalnog karaktera“, kako kaže Radbruch, bez one diskretne ali specifične aure koja lebdi oko svakog produkta ljudskog duha i čini da se čak i grandiozna Šekspirova (Shakespeare) literatura, prototip nadnacionalnog, opšteljudskog, večnovrednog i uvek aktuelnog, ipak snažno doživljava kao čedo britanskog tla. Britanski duh nehotice, bez svesne namere autora, ali utoliko snažnije i kvalitetnije i sasvim autentično, provejava kroz sva Šekspirova dela. Ili, na našem jezičkom prostoru, velikan pisane reči, Ivo Andrić, takođe izdanak ovog tla i veliki poznavalac naše kulture, sa suptilnom i finom, prepoznatljivom, ali nenametljivom

5 *Ibid.*, str. 253 – 254.

nacionalnom intonacijom, konstituiše i nudi opšte i uzorne, paradigmatске kulturne vrednosti.

Jedan od bitnih pokazatelja kulturnog nivoa u određenom društvu i njegove sposobnosti da prepozna pravi način ostvarivanja kako svog kulturnog, tako i nacionalnog identiteta je, bez svake sumnje, estetska svest naroda, odnosno fenomen kolektivne estetske svesti.

Da li imamo prava da govorimo o kolektivnoj estetskoj svesti i u kom smislu? Može li estetska svest biti kolektivna? Da li je to isto što i govoriti o kolektivnoj moralnoj svesti? To su sve pitanja koja nam se nameću pri prvom pokušaju analize fenomena koji smo nazvali kolektivnom svešću.

Kada govorimo o estetskoj svesti na nivou individue, neosporna je činjenica da svaki čovek ponaosob, svaki pojedinac, nosi svoj lični estetski pečat, razmišlja, ponaša se i funkcionira nošen nekim estetskim kodeksom, nekim pojmom o lepoti – života, čina, moralnog dela, međuljudske komunikacije... makar i ne bio svestan toga. Čoveka njegova estetska svest određuje, vodi, nosi, hteo on to ili ne. To je ono svojstvo koje se tradicionalno i u običnom, svakodnevnom, nefilozofskom govoru naziva ukus, osećaj za lepo. Mi u većini slučajeva uopšte nismo svesni koliko smo određeni sopstvenim osećajem za lepo, ukusom, odnosno estetskom svešću. Suštinske životne odluke, kao i moralne radnje, imaju uvek estetsku dimenziju i u velikoj meri su vođene i posredovane osećajem za lepo. Štaviše, za ukus možemo da kažemo da je upravo ono svojstvo koje najviše odaje čoveka, izdajnička osobina koja nam omogućuje da nekome sagledamo samu srž bića, ono pravo jezgro ličnosti, koje se inače teško otkriva. Drugim rečima, estetska svest je onaj vidni, lako uočljivi pokazatelj koji nam neposredno otkriva dublje slojeve bića čovekovog, za čiju spoznaju je inače potrebna minuciozna psihološka, ili čak precizna filozofska analiza. Stanje estetske svesti čoveka pojedinca, ličnosti, lako i brzo nam otkriva sve ono do čega se inače dolazi sporim, posrednim, diskurzivnim mišljenjem.

Jedan od mislilaca veka prosvetljenosti koji su otvorili epohu estetike u Evropi i udarili temelje modernoj estetici, Britanac Antoni Ašli Kuper, lord Šaftsburi (Anthony Ashley Cooper, Lord Shaftesbury), podrazumevajući da fenomen kolektivne estetske svesti kao takav postoji i transponujući gorepomenute karakteristike individualne estetske svesti na kolektivnu, došao je na jednu zanimljivu ideju na temu odnosa kolektivne estetske svesti, odnosno da ga tako nazovemo – narodnog ukusa i političkog stanja u određenoj državi.

Osnovni Šaftsberijev stav, naime, jeste da je ukus jednog naroda, stanje i nivo njegove estetske svesti (u određenom istorijskom trenutku) nepogrešiv pokazatelj političkog stanja u državi. Kakav je ukus naroda (estetski ukus, naravno, ukus za lepo, posebno za umetnički lepo) takva je i vlast.⁶ Treba pogledati u čemu narod uživa, šta smatra lepim, treba oslušnuti kakva ga muzika raduje, uzbuđuje, podiže, pa ćemo odmah razumeti i kakva je politička klima tog naroda, kako mu je konstituisana vlast.

Postoji dakle jedan način percipiranja političke situacije u državi, strahovito brz, ali ne manje efikasan, koji nam otkriva stvari do kojih bismo inače morali doći sporom i postepenom, kompleksnom analizom... Izdajnička komponenta svesti čovekove – estetska, odnosno izdajnička moć svesti – ukus – i na kolektivnom planu funkcioniše istovetno kao na individualnom: razobličava i razgolićuje neke bitne, neke suštinske stvari za koje bi se na prvi pogled reklo da sa ukusom nemaju nikakve veze.

U vremenu u kojem politika prodire (razorno) u svaki segment kulture, estetski ukus kolektiva može poslužiti ne samo kao seizmograf političkog stanja u državi (kako je tvrdio Šaftsberi), već pokazuje i širi spektar mogućnosti – naime, može se tretirati i kao pokazatelj sveukupne kulturne klime i duhovnih strujanja u određenom društvu.

Za ovu vrstu, nazovimo je, estetsko – političko – kulturološke analize na koju nam ukazuje Šaftsberi kao na jednu od izvanrednih mogućnosti postavljanja tačne i precizne dijagnoze stanja, najveći značaj ima muzika kao umetnost koja je, smatra Šaftsberi, najneposredniji izraz duše. Muzički ukus je najistinitiji, odnosno ima najveću težinu u tom smislu što je nemoguće „naučiti“ šta treba da nam se dopadne u muzici; likovni, vizuelni ukus, na primer, može se lakše obrazovati, oblikovati, modifikovati... Mi donekle možemo da (uslovno rečeno) naučimo čemu treba da se divimo, ili bar možemo simulirati da uživamo u likovnom estetskom doživljaju za koji smo, zahvaljujući obrazovanju, shvatili da bi trebalo (kantijanski rečeno) da izazove naše odobravanje.

Kada je muzika u pitanju, situacija je potpuno drugačija. Čovek prosto fizički ne može da podnese ono što mu se u muzici ne dopada, ono što se kosi sa suštinskim stanjem njegove estetske svesti. Nama fizički smeta rđav muzički sklop (ili dobar, ako je ukus rđav) i mi na ono što nam je muzički nepodnošljivo, reagujemo burno, gotovo istovetno kao na fizički bol. Fizička nelagoda je prirodna posledica slušanja loše muzike. (Često smo toj vrsti ataka izloženi na nekim javnim mestima i protiv svoje volje, i prosto trpimo i izdržavamo audi-

6 Vidi: Shaftesbury, A., A., *Second Characters*, Rand, Cambridge, 1914, p. 20.

tivno maltretiranje). Ali ono što je takođe zanimljivo jeste činjenica da i dobra, štaviše vrhunska muzika, može da izazove fizičku nelagodu (i to i čini!), kod ljudi sa pervertovanim duhovnim ukusom i zakržljalom estetskom svešću.

Suštinski, dakle, pokazatelj političkog stanja u državi je, prema Šaftsberriju, muzički ukus naroda i to zaista celokupnog naroda, a ne visoko obrazovanih pojedinaca – ono što se može odrediti kao ukus prosečnog čoveka u određenom društvu.

U vreme u kojem Šaftsberrij misli i piše (osamnaesti vek) u toku su britanski ratovi protiv Francuske i Španije i čitava nacija pomalo je u euforiji zbog blistavih pobeda vojvode od Marlboroua (Marlborough). „Ako doživimo mir koji će bar donekle odgovarati onom plemenitom duhu sa kojim je ovaj rat bio započet i vođen, za slobodu našu i evropsku“, piše Šaftsberrij, euforičan kao i svi Britanci u to vreme, „onda će porast znanja, radinosti i razuma kod kuće učiniti Britaniju glavnim središtem umetnosti.“ Engleski muzički ukus bio je na niskom stupnju u toku perioda takozvane restauracije, smatra Šaftsberrij, „ali kad je duh nacije postao slobodniji... mi smo začas prestigli naše susede Francuze, razvili naš genije daleko iznad njihovog, razvili uho i sud koji ne zaostaju za najboljima u današnjem svetu.“⁷

Ako u ovom svetlu sagledamo situaciju na našim prostorima u poslednjih dvadeset, trideset godina, vidimo da je umetnički ukus stanovništva, a posebno muzički ukus, ispod one granice koja se može smatrati granicom lošeg ukusa. Poplava kakofonije koja teško da po bilo kom kriterijumu spada u domen muzike uopšte (ukoliko pođemo od pretpostavke da muzika kao takva pretpostavlja pojam harmonije), pritom kakofonije u kojoj narod istinski i intenzivno uživa, može, u najmanju ruku, da izazove zabrinutost kod ljudi kojima na duši leži dobrobit naroda u državi, odnosno ljudi koji drže do kulturnog i nacionalnog identiteta svoje zajednice.

Zanimljiva je i indikativna Šaftsberrijeva ideja o vezi ukusa – estetske svesti i slobode: Narod mora biti slobodan, smatra lord Ašli, u punom i najplemenitijem smislu te reči, i fizički i duhovno slobodan, da bi mogao ispravno da sudi o lepoti, da bi imao kriterijum za umetnički vredno. Jer, naravno, moguće je u estetici govoriti o ispravnom sudu ukusa i o utvrđivanju kriterijuma za estetsko vrednovanje; staro geslo *De gustibus non est disputandum* (O ukusima ne вреди raspravljati) stoji samo kada je u pitanju fizički, čulni ukus; kada je, međutim, reč o estetskom ukusu, ovaj često citirani i skoro isto tako često loše tumačeni stav, uglavnom nas zavodi na pogrešan trag.

7 Shaftesbury, A. A., *Second Characters*, p. 20.

Dakle, Šaftsberijeva teza je da nesloboda poražavajuće deluje na ukus, estetsku svest, koja nužno, pod političkim pritiskom, u atmosferi duhovne stegge, zakržlja.⁸ Tu se ustvari formira nekakav začarani krug, *circulus vitiosus* svoje vrste (ne u svom osnovnom logičkom značenju, već u prenesenom): loša vlast produkuje neslobodu kao atmosferu svoje vladavine, nesloboda specifičnim duhovnim pritiskom koji stvara unižava i uništava najsuptilniju moć naše svesti – estetski ukus... zakržljali estetski ukus naroda, pak, povratno proizvodi, bira i podržava rđavu vlast pošto više i nema sposobnosti da prepozna, izabere i izvojuje dobru, a rđava vlast i dalje produkuje neslobodu... fizičku, duhovnu, obe istovremeno... u kojoj estetski ukus, estetska svest, kako kolektivna, tako i individualna, vene i deformiše se. Sve je međusobno tesno povezano i jedno drugim uslovljeno i ovaj začarani krug, kao i svi ove vrste, deluje neraskidivo i neuništivo.

Naravno, prosto se nameće pitanje kako prekinuti ovaj lanac uzroka i posledica, ovaj čvrsti logični sled koji se tako neumitno povezuje u začarani krug? I može li se taj začarani lanac međusobno uslovljenih karika prekinuti uopšte?

LITERATURA

Huizinga, Johan, *Homo ludens*, Matica hrvatska, Zagreb, 1977.

Radbruch, Gustav, *Filozofija prava*, Nolit, Beograd, 1980.

Shaftesbury, Anthony Ashley Cooper, Third Earl of, *Second Characters*, Cambridge University Press, 1914.

IVA DRAŠKIĆ VIĆANOVIĆ

Faculty of Philology, University of Belgrade

CULTURAL IDENTITY, NATIONAL IDENTITY AND THE PROBLEM OF TASTE

Abstract: This text investigates essential relation between national identity and cultural identity, shedding the light on its various aspects. At the first sight national and

⁸ Ova ideja imala je uticaja na velikana filozofije prosvetećenosti u Nemačkoj, pesnika Fridriha Šilera (Friedrich Schiller).

cultural identity seem as opposite categories, mutually excluding. On the other hand, more detailed analysis shows this phenomenon as front and back side of the same value. In this context author puts an emphasis on the role and importance of personal taste and national taste as indicators of cultural conditions in certain society.

Keywords: culture, nation, value, cultural identity, national identity, taste, media

Primljeno: 22.8.2014.

Prihvaćeno: 1.12.2014.